

## JOHN LOCKE'UN DEVLET FELSEFESİ

*Bedia Akarsu*

Hemen hemen bütün ömrü 17. yüzyıl içinde geçmesine rağmen, tek kişinin düşünce özgürlüğü ve eylemlerinde kendi aklına dayanarak karar verme hakkı üzerindeki düşünceleriyle Locke, İngiltere ve Avrupa'da bütün 18. yüzyılı kaplıyan Aydınlanma çığırını açmıştır. Kültürün bütün alanlarında, bilim, din, devlet ve eğitim üzerindeki düşüncelerinde savunduğu hep bireyin özgürlüğü ilkesi ve aklın hâkimiyetini kurarak bütün otoritelerden kurtulma düşüncesi idi. Böylece Locke, İngiliz Aydınlanmasına, sonra da Voltaire yolu ile Fransız Aydınlanmasına karakterini kazandırmış olan bir düşünür olarak karşımıza çıkıyor. Locke'un devlet üzerindeki düşüncelerinde de esas olan tek kişinin hak ve özgürlüklerinin korunması ve bunu güven altına alacak bir teşkilâtın kurulmasıdır.

Locke bütün hayatı boyunca zamanının politika hayatı ile ve zamanının düşünceleriyle çok yakından temas halindedir. 17. Yüzyılın sonunda İngiliz politika hayatı, kurumları ve görevleri üzerinde az kimsenin Locke kadar geniş bir bilgisi ve derin felsefi kültürü vardır. Gerçekten 1632 de doğmuş olmakla Locke daha çocukluğundan itibaren İngiltere tarihinin en hareketli devrine girmiş olmaktadır (Birinci İngiliz Devrimi 1640). «Dünyada olduğumun daha şuuruna varmadan, kendimi hemen son bulacak bir fırtınanın içinde buldum» diye yazıyor 1660 da kendisi de. 1666 da filozof Shaftesbury'nin büyük babası olan Lord Shaftesbury ile tanışması, Locke'u İngiltere'nin politika hayatı ile ve sosyal kurumları ile doğrudan doğruya temas haline getirmiş ve bu temastan kazandığı görgülerle Locke, mutlak hükümdarlığın tehlikelerini daha yakından görmüştür. Locke 1667-1675 yılları arasında hem dost hem de hekim olarak çocuğunun, daha sonra da

torununun bakımına ve eğitimine yardım etmek üzere Lord Shaftesbury'nin evinde yaşamıştır. Shaftesbury iki defa başbakanlık etmiş, bu arada Locke'a da devlet dairelerinde önemli görevler vermiştir. Ama Shaftesbury, kiralın mutlakiyetçi eğilimlerine karşı geldiğinden ikinci defa başbakanlıktan düşmesi ile, 1683 de Hollanda'ya sığınmıştı. Locke da onunla birlikte İngiltere'den ayrılmak zorunda kalmış ve 1689 yılına kadar Hollanda'da başka ad altında yaşamıştır; 1688 İngiliz Devrimi sonunda kiralın değişmesi ile yeniden İngiltere'ye dönebilmiştir. İşte bu Hollanda'da bulunduğu yıllarda «Two treatises of Government» — «Hükümet üzerine iki deneme» — adlı eserini 1690 da yayınlamıştır.

Birinci deneme doğrudan doğruya Sir Robert Filmer'in 1680 de yazdığı «Patriarcha» adlı eserine karşı yazılmış bir eleştiridir. Filmer'in bu eserinde, kiralın mutlak ve tanrısal hukuku, teolojik temellere dayanılarak haklı gösterilmeğe çalışılmış, kiralın gücü Tanrının doğrudan doğruya Âdeme verdiği babalık erkine (patriarkal güç) geri götürülmek istenmiştir. Locke, kiralın bu mutlak ve tanrısal hukuku teorisini reddetmiş, hayatı boyunca da bu görüşle savaşmıştır. İkinci denemesinde Locke, İngiliz Devriminin bir «savunmasını» yapmıştır denebilir. Bu denemesinde özgürlük ve eşitliğin ilkel durumundan hareket eden Locke, yürütücü kuvvetin halk oyuna dayanan parlamenter bir kanun koyucu kuvvete bağlı olduğu meşruti bir hükümdarlık düşüncesini savunmuştur. Politik kuvvet ne Filmer'in istediği gibi patriarkal olmalıdır, ne de Hobbes'un istediği gibi despotik olmalıdır. Locke'un bu ikinci denemesi de, adını anmamakla birlikte, Hobbes'a karşı bir polemiktir; ama bununla birlikte eser positif bir form içinde bir devlet teorisi niteliğini kaybetmez.

Politik iktidarın temellerini ve kaynağını bulmak için Locke da, Hobbes gibi, insanların politik topluluklar kurmadan önce içinde buldukları «tabiî hali» incelemekle işe başlar. Ancak insanların bir toplum kurmadan önceki tabiî hallerinin nasıl olduğu sorusuna Locke'un verdiği cevap Hobbes'un düşüncesinin tam karşıtıdır. Hobbes'a göre insan egoist bir yaratıktır, insanların birbirleri karşısındaki durumları karşılıklı yardım ve bir barış hali değil, tam tersine, bir nefret hali ve herkesin herkese karşı savaşıdır; «insan insanın kurdudur» Hobbes'a göre. İnsan, kendini güvenlik altına almak için, bir sözleşme ile devlet kurmuştur. İşte bu güvenlik ihtiyacı yüzünden meydana gelmiş olan devlet ve toplum, sunî varlıklardır, tek kişilerin aralarında yaptık-

ları sözleşmeden meydana gelmişlerdir. Bu sözleşme ile tek kişiler mal ve canlarını korumuş olurlar. Devlet ancak tam bir güce eriştiği zaman, bunu yerine getirebilir. Bu sözleşme tek kişileri devlete tâbi kılan bir sözleşmedir. Hobbes'un bu devlet idealine mutlakiyetçi bir hükümdarlığın uyacağı tabiidir.

Buna karşılık, politik iktidarın temellerini ve kaynağını bulmak ve politik iktidarın ne olduğunu iyice anlamak için insanların tabii olarak içinde buldukları hali incelemenin gerektiğini kabul eden Locke, bu tabii halin, Hobbes'un sandığı gibi, bir savaş hali olmadığını ileri sürer. Locke'a göre tabii hal bir barış halidir, karşılıklı yardım ve birbirini esirgeme halidir. İnsanların tabii olarak içinde buldukları durum *tam bir özgürlük* halidir, hiç kimsenin başka bir isteme (irade) bağlı olmadığı bir özgürlük halidir; bu durum aynı zamanda bir *eşitlik halidir*; burada haklar ve kuvvetler karşılıklıdır, hiç kimsenin bir başkasından daha fazla hak ve kuvveti yoktur. Gerçi tabii hal bir özgürlük halidir, ama bu, herkesin her istediğini yapması anlamına bir özgürlük değildir; insan herşeyden önce bir tabii kanuna, aklın kanununa bağlıdır. Tanrının insanlara verdiği bu tabii akıl kanununa bağlı kalarak, herkes eşit ve bağımsız olmakla, hiç kimse kimsenin can, mal ve özgürlüğünü ortadan kaldıramaz. Ama bir kimse kötü bir hareket yaptığı zaman karşısındaki onu cezalandırırsa, aynı hak herkeste vardır, çünkü bu tam eşitlik halinde kimse kimsenin üstünde olmadığından, herkesin aynı şekilde tabii kanunu yürütmeğe ve suçluyu cezalandırmaya hakkı vardır; ama bu, mutlak bir güç değildir.

Locke'a göre, bütün insanlar politik bir toplum kuruncaya kadar tabii olarak bu hal içinde bulunurlar. Bu bir barış halidir. Barış hali savaş halinin tersine, karşılıklı yardım, birbirine iyilik etme halidir, birbirini yok etme hali değil. İnsanlar kendilerini yargılamak için yeryüzünde kendilerinin üstünde bir otorite tanımadıkları ve akla uygun bir şekilde bir arada yaşadıkları zaman işte bu tabii hal içindedirler, ancak bu düzen bozulduğu zaman savaş hali başlar. Bu savaş halinden kurtulma isteği, insanların tabii halden ayrılıp bir toplum haline geçmelerinde başlıca âmillerden biridir. Yeryüzünde bir otorite kurulunca da bu savaş halini devam ettirmek için bir sebep kalmaz ortada.

İnsanın *tabii özgürlüğü*, yeryüzünde kendi üstünde hiçbir güç tanımaması, kimsenin otorite ve istemine bağlı olmaması ve sadece tabii kanunu tanınması idi. *Toplum içindeki insanın özgür-*

*lûgü ise*, sadece, devlet içinde ortak bir düzen kuran kanun koyucu kuvvete bağlı olmak ve bu kuvvetin kendisine verilen yetki ve göreve uygun bir şekilde koyduğu kanunlar dışında hiçbir kanun ve hiçbir otorite tanımamaktır. Şu halde Locke'a göre özgürlük, herkesin istediğini yapması, hoşuna gittiği gibi yaşaması ve hiçbir kanunla bağlı olmaması demek değildir; toplumun bütün üyelerinin kabul ettiği bir kanun koyucu kuvvetin koyduğu kurallara bağlı olan bir özgürlüktür bu, ve bu kuralların dışında kalan herşeyde de insanın kendi istemini kullanma özgürlüğüdür.

İmdi, tabii halde, insan özgür olduğuna, kendi kişiliğinin ve mallarının mutlak efendisi olduğuna, hiçbir bağla bağlı olmadığına ve eşit olduğuna göre, neden bu özgürlüğünden ayrılıyor, bu üstün kuvvetinden vazgeçiyor da kendini bir hükümete yahut bir başkasının otoritesine bırakıyor, bu otoriteye kendini tâbi kılıyor? Çünkü, Locke'a göre, herkes aynı hakka sahip olunca, yani herkes aynı şekilde kendi kendinin kiralı olunca, çoğu zaman, adalet ve eşitlik tam olarak yerine gelmiyor, bu durumda erişilen mutluluk pek kesin olamıyor, garantisi az oluyor. Onun için insan özgür olmasına rağmen devamlı tehlikelerle dolu olan bu şartlardan vazgeçmeyi tercih ediyor ve bir toplum kurarak başkaları ile birleşmeye *razı* oluyor, yahut da hayatlarını, özgürlüklerini, mallarını, kısaca, Locke'un deyişi ile, genel olarak *mülkiyeti* karşılıklı korumak için bir toplum kurmak üzere başkaları ile birleşiyor. Böylece Locke'a göre, insanların devletler kurarken ve bir hükümete bağlanırken gözönünde bulundurdıkları başlıca erek, *mülkiyetlerinin korunmasıdır*, bunu da tabii hal yeteri derecede yerine getiremezdi.

Bu mülkiyet hakkı nedir? Aslında dindar olan Locke bunu şu şekilde çözümlüyor: Tanrı yeryüzünü bütün insanlara ortak olarak vermiştir. Bunu esas olarak alınca da, insanların şu veya bu şeyde mülkiyet iddia etmelerini izah etmek güç gibi görünecektir. Ancak, Locke'a göre, gerçi Tanrı yeryüzünü bütün insanlara ortak olarak vermiştir, ama dünyadan kendi vital ilgileri bakımından daha iyi faydalansınlar diye Tanrı insanlara akıl da vermiştir. İşte burada Locke mülkiyet kavramı ile bir başka kavram arasında, mülkiyet kavramı ile *çalışma* kavramı arasında sıkı sıkıya bir bağlantı kuruyor. Yeryüzü bütün insanlara ortak olarak verilmiş olabilir, ama her insanın kendi kişiliği üzerinde bir mülkiyet hakkı vardır, bu hak üzerinde başka hiçbir kimse bir hak iddia ede-

mez; insanın kendi kişisel çalışması da, kendi ellerinin eserleri de kendine aittir. Böylece çalışması ile elde ettiği şeyler üzerinde insan bir mülkiyet hakkı kazanır, onun çalışması ile elde ettiği şeyler üzerinde hiç kimse bir hak iddia edemez. Örneğin, bir arazi parçasını işlediğim zaman, çalışmam, bu toprak parçasını ortak bir şey olmak durumundan çıkarır ve bu toprak üzerinde benim mülkiyet hakkımı kurar. Şuhalde mülkiyet hakkını yaratan insanın çalışmasıdır. Bir toprağa değerini kazandıran da çalışmadır, çalışma olmadan bu toprak hiçbir şey değildir. Böylece, bu toprak bütün insanlara ortak olarak verilmişse de, insan kendi kendinin efendisi ve kişiliğinin, eylemlerinin ve çalışmalarının sahibi olmakla mülkiyet hakkının temelini de kendinde bulur, çalışması mülkiyet hakkını yaratır. Çalışarak meydana getirdiği şeyler üzerinde de insanın bir mülkiyet hakkı vardır. Locke, insanın çalışması ile meydana getirdiği şeyler üzerinde kendisinden sonra gelecek olan çocuklarının da bir mülkiyet hakkı olacağını ileri sürer. İnsan tabii olarak çocuklarının geleceği hakkında da endişe duyar. Zaten Locke'a göre, ilk toplumu meydana getiren de *aile-dir*. Tanrı insanı o şekilde yaratmıştır ki, insan yalnız yaşayamaz, zaruri olarak bir toplum içine girer. İlk toplum kadınla erkek arasında kurulmuş olan bağlılıktır. Bu evlilik topluluğu erkekle kadının arasında istiyerek yapılmış bir sözleşme ile kurulmuştur; temeli karşılıklı yardım ve birbirine dayanmadır, ama bu karşılıklı yardım bağlılığı sadece kendileri bakımından değil, çocuklarının iyiliği içindir de. İnsanlar tabii olarak eşittirler demekle Locke, şüphesiz, bundan her çeşit eşitliği anlamıyordu. Yaş ve değer bazalarına bir öncelik hakkı verir Locke'a göre. Kabiliyet ve değerlerde üstün olmak, bazılarını orta seviyenin üstüne çıkarır, ve bu kimseler başkaları üzerinde bir otorite kurarlar, ama bu, bütün insanların eşit olduğu düşüncesine karşıt bir şey değildir. Herkesin, bir başkasının istem ve otoritesine bağlanmaksızın, tabii özgürlükten faydalanma hakkı eşittir. Çocukların büyüklerle tam bir eşitlik hali içinde doğmadıkları meydandadır; çocuklar doğar doğmaz ana-babalarının yardımlarına muhtaçtırlar, tabii bir kanunla ana-baba çocuklarını korumağa, beslemeğe mecburdurlar. Çocuklar henüz ana-babaları ile aynı şartlar içinde değildirler, bilgisizlik hali içindedirler, akıllarını kullanmaktan yoksundurlar, böylece de tabii olarak akıl kanununa da bağlı olamazlar, böyle olunca özgür de olamazlar. Gerçekten Locke'a göre, kanun, özgür bir varlığın hareketlerini sınırlamak için yapılmamıştır, kanun olma-

dan daha mutlu olunabilseydi kanun faydasız olurdu, kendi kendine ortadan kalkardı. Kanunun amacı özgürlüğü kısmak ve ortadan kaldırmak değil, onu korumak ve genişletmektir. Böylece insanın kanunlar koymaya elverişli bir yaratık olması, özgürlükten vazgeçen bir varlık olması demek değildir. Çünkü özgürlük başkalarının şiddet ve baskısından kurtulmaktan ibarettir; kanun olmayınca da bu imkânsızdır.

Ana-babanın çocuklar üzerinde bir otorite kurması da zaruridir, çünkü çocuklar henüz zayıftırlar, akıllarını kullanacak yaşa gelinceye kadar ana-babanın onlara bakması gerekmektedir. Çocuk henüz kendi istemini idare edemediği için, düşünen ana-baba onun yerine istemini kullanır, hareketlerini düzenler. Ama çocuk babasını özgür bir adam yapan hale erişti mi, o da artık bir özgür adam olur. Böyle bir hale geldimi de, kanunun kendisinden ne istediğini, ve hangi ölçü içinde özgürlüğünü kullanabileceğini bilir, ve ancak böylelikle özgür olur.

Böylece biz hepimiz özgür doğuyoruz, ama aynı zamanda akılla bağlanmış olarak. Birini getiren yaş, ötekini de aynı şekilde getirir. Tabii özgürlükle, ana-babaya bağlılığın nasıl olup da uyduğuna ve her ikisinin aynı ilkeye dayandığını bu şekilde anlıyor Locke. İşte Locke, babanın bu çocuklar üzerindeki otoritesine bakıp monarşilerin patriarkal haklara dayandığını iddia edenlerin, aradaki büyük ayrılığı göremediklerine işaret eder. Babanın çocuğu üzerindeki hâkimiyeti çocuk kendi haklarını elde edecek yaşa gelinceye kadardır, ve babanın çocuk karşısındaki yükümleri, hükmetmek gücünü, yani kanunlar yapmak ve çocuklarına ceza vermek gücünü babaya vermez. Babanın babalık gücüne dayanarak ileride bir hükümdar olması, ancak çocukların sonradan *rızası* ile olabilir. Bu rıza olmadan baba bir patriarkal hükümet kuramaz. Politik kuvvetle patriarkal kuvvet = babalık kuvveti, Locke'a göre, birbirlerinden tamamiyle farklıdırlar, çünkü aynı temellere dayanmazlar ve ayrı erekleri vardır. Başta olanın, yani hükümdarın, kendi çocukları üzerinde babalık hakkı olduğu gibi, aynı şekilde, baba olan herkesin de kendi çocukları üzerinde babalık hakkı vardır. Bundan dolayı babalık gücü ile bir hükümdarın yahut bir çoğunluğun gücünü kaynaştırmak imkânsızdır. Aile topluluğu ile politik topluluk birbirinden çok ayrı şeylerdir, Locke'a göre. Politik bir toplum içine giren insanlar tabii kanunların kendilerine verdikleri haklardan vazgeçip bu güçlerini kendi yerlerine hüküm verecek olan, kendi rızaları ile kurulmuş kanun ko-

yucu bir kuvvete ve kanunu yürütecek kuvvetlere devrederler. İşte böylece belli bir sayıda insanın, kendi tabii kanununa dayanan haklarını bir topluluğa bırakarak bir toplum kurmak üzere kendi rızaları ile birleşmeleri, politik yahut «medeni toplumları» meydana getirir ve tabii hal içinde yaşayan insanlar bu halden çıkıp bir medeni toplum içine girerler. İnsanların bu şekilde birleşmelerinden beri de bazılarının dünyada tek hükümet şekli saydığı mutlak hükümdarlık, Locke'a göre, medeni toplumla bağdaşmaz, bundan dolayı bir medeni (civil) iktidar şekli de kuramaz, çünkü medeni toplumun amacı, insanların kendi başlarına karar verdikleri tabii halden kurtulmaktır. Mutlak hükümdarlıkta ise sadece hükümdarlar kendi başlarına karar vermekle tabii hal içinde kalmışlar, bunlar kendilerine itaat eden kimseler karşısında hem kanun koyucu hem bu kanunu yürütücü olmuşlardır. Bu öyle bir haldir ki, sanki bütün insanlar, bir kişi bunun dışında, bir toplum haline gelmek için tabii hallerini bırakmışlar, kendilerini kanuna bağlamışlar, yalnız bir kişi yahut bir azınlık tabii halin bütün özgürlüğünü muhafaza etmiştir. Oysa medeni toplumda bütün tek kişiler, en yüksek mevkide bulunanlarla en aşağıda bulunanlar, eşit olarak kendi buldukları, konulmalarına katıldıkları kanunlara bağlıdır. Medeni toplumda bunu sağlayan, bunu garanti altına alan da, kanun koyucu kuvvetin, halkın seçtiği parlamento veya senato veya (nasıl denirse densin, adın önemi yok) herhangi bir topluluğa verilmesi ve kanun koyucu kuvvetin, kanunları yürütücü kuvvetten ayrılmasıdır. Medeni toplumda hiç kimse kendi otoritesine dayanarak bir üstünlük iddia edemez, hiç kimse tabii olarak kanunların dışına çıkamaz. Çünkü bir kimse kendi istediğini yapar da onun yaptığı bir kötülüğü düzelterek kimse (merci) bulunmazsa, bu insan tabii hal içinde bulunuyor demektir, böyle olunca da artık medeni toplumun bir üyesi sayılamaz.

İnsanların hepsi tabii olarak özgür, eşit ve bağımsız olduklarından, kendi rızaları olmadan, bu halden çıkarılamaz ve bir başkasının politik iktidarına bağlı kılınamazlar. Bu tabii özgürlükten onları çıkarmanın tek yolu medeni toplumun yükümleridir (Obligation). İnsanlar, bir topluluk yahut bir hükümet kurmaya razı olunca da, çoğunluğun başkalarını idare etmeğe hakkı bulunduğu tek bir politik vücut kurmak zorunda kalacaklar ve birbirlerine bağlanacaklardır. Tek bir vücut gibi hareket edebilmek de, ancak, çoğunluğun istem ve kararlarına uymakla mümkün ola-

çaktır. Yoksa tek vücut gibi harekete imkân yoktur. Bütün insanları tek bir düşünce altında toplamaya imkân da olmadığından, çoğunluğa uyulmadığı takdirde, herhangi bir meselede bir karar almaya da imkân kalmaz. O halde herkes *kendi rızası ile* çoğunluğun istemine bağlanacaktır. İşte insanların bu çoğunluk ilkesini kabul ederek tek bir toplumsal vücut meydana getirmek üzere birleşmeleri politik toplumları meydana getiren şeydir. Yasaya uygun (meşru) bir hükümetin meydana gelmesi de ancak bununla mümkündür.

Tabii olarak özgür olan her insanın kendi rızası ile bir kuvvete bağlanması, bir insanın hükümetin kanunlarına tâbi olması için yeter bir sebeptir. «Her insanın bu kanunlara razı olduğunu gösteren nedir?» diye sorulduktaki, Locke'un verdiği cevap: Bir insanın, bir devletin topraklarından bir kısmında yaşaması, bundan faydalanması, rızasını gösteren belirtidir.

İnsanlar ilk olarak bir toplum haline girdiklerinde, çoğunluk, tabii olarak, topluluğun bütün gücünü alır da, bu gücü zaman zaman topluluk için kanunlar yapmak üzere kullanırsa ve bunları halkın seçtiği temsilciler tarafından yürütürse, bu takdirde hükümetin şekli tam bir *demokrasidir*. Çoğunluk kanun yapma gücünü eşit olarak az sayıda seçilmiş kimselere ve onların varislerine yahut haleflerine verirse, o takdirde hükümet bir *oligarsidir*. Bu gücü tek bir ele verirse o zaman *monarşidir*. Şüphesiz topluluk, isterse, bu şemaların karışık şeklini de kullanabilir. Gerçekte bir hükümetin şeklini belirten, kanun koyucu kuvvet olan en yüksek kuvvetin kime ait olduğudur. Kanun yapan gücün kimde olduğuna bakarak, bir devletin şekli hakkında hüküm verebiliriz.

Bütün devletlerde ilk ve temel positif kanun, kanun koyucu kuvveti kuran kanundur; kanun koyucu kuvveti harekete getiren ilk ve temel tabii kanun da, toplumun ve toplum üyelerinden herbirinin korunmasıdır. Bu kanun koyucu kuvvet devletin en yüksek gücü olmakla kalmaz, bu kuvvetin, topluluğun kendisine verdiği kimselerin elinde, kutsal ve değişmez kalması da zaruridir; ve halk tarafından seçilmiş bir kanun koyucu kuvvet tarafından enaylanmamış hiçbir kararın bir kanun gücü yoktur. Bu olmadan, yani *toplumun rızası olmadan* bir kanun, kanun olmak niteliğini kazanmaz. Kimsenin topluma, toplumun rızasını almadan, kanun koyma gücü yoktur.



Ama bu kanun koyma gücü de, ister bir kişiye verilsin, ister bir çok kişilere, ister sürekli işleyiş içinde bulunsun, ister zaman zaman kurulmuş olsun, devletin en yüksek gücünü meydana getirmekle birlikte, bazı sınırlamalara bağlıdır.

İlkin, kanun koyucu kuvvet hiçbir zaman halkın malları ve hayatları üzerinde keyfî bir kuvvete sahip olamaz. Çünkü kanun koyucu kuvvet toplumun bütün üyelerinin ortaklaşa kuvveti ile kurulmuş olduğuna göre, insanların topluma girmeden önce tabii hal içinde sahip oldukları hakları bir yana atamaz. Bu tabii halde hiç kimsenin hiç kimse üzerinde daha fazla bir güce sahip olmadığını görmüştük. Hiç kimse bir başkasının hayatına ve mallarına keyfi olarak bir son verme gücünü elinde tutamaz. Bir kimse bir başkasının keyfi kudretine tâbi olamaz. Madem ki tabii halde iken bir başkasının hayatı, özgürlüğü ve malları üzerinde keyfî bir kuvvetleri olamıyan insanlar, bunu güvenlik altına almak için, hayatlarının korunması için, bütün bunları devlete bırakmışlardır, o halde devletin de, ve devletin en yüksek gücü olan kanun koyucu kuvvetin de aynı şarta tâbi olması, üyelerinin hakları üzerinde daha fazla bir kuvvete sahip olmaması gerekir. Onun kuvveti de halkın iyiliği ile sınırlıdır, üyelerinin korunmasından başka bir amacı olmayan bir kuvvettir bu; hiçbir zaman kişilerini yıkma, onları köle haline getirme yahut ereklerinde zayıflatma hakkına sahip değildir.

İkinci olarak kanun koyucu kuvvet, geçici ve keyfi kararlarla, hükümeti idare etmek kuvvetini de zorla eline alamaz. Tabii halde tabii kanunlar yazılı değildir, ama insanlar toplum haline geçince, tabii halin sakıncalarını ortadan kaldırmak ve kendilerini ve mallarını korumak için, mülkiyet hakkını herkese tanıyan değişmez kanunlar yapmışlardır. İnsanlar bu amaçla tabii halden toplum haline geçmişlerdir. Topluluk, bu kanun koyucu kuvveti, buna lâyık gördüğü kimselere verir, bu kimselerin de açıklanmış, ilân edilmiş ve toplum tarafından kabul edilmiş kanunların dışına çıkmamaları gerekir, yoksa toplumun rahatı, barış içinde kalması ve mülkiyet hakkı, tabii halde olduğundan daha çok tehlikeye düşer. Değişmez, kurulu kanunlara dayanmayan keyfi bir idare kuran bir iktidar, toplumun erekleriyle bağdaşamaz. İnsanlar hiçbir zaman böyle bir rejim için tabii haldeki özgürlüklerinden vazgeçmezler ve bunlara boyun da eğmezler; zaten hükümet, toplumun iyiliği için kurulmuş olduğuna göre, ne keyfî olabilir, ne de rasgele kararlara bırakılabilir, ancak ilân edilmiş, toplumun

rızası alınmış kurulu kanunlarla yürütülebilir ve hükümet bu kanunların sınırı içinde kalmak zorundadır.

Üçüncü olarak en yüksek kuvvet (= kanun koyucu kuvvet) hiç kimsenin mallarını kendi rızası olmadan keyfî olarak elinden alamaz, yoksa mülkiyet hakkının hiçbir anlamı ve gerçekliği kalmazdı.

Dördüncü olarak kanun koyucu kuvvet, kanun yapma gücünü hiç kimseye aktaramaz. Madem ki bu, gerçekte, halk tarafından seçilmiş bir kuvvettir, bu kuvvetini de başkasına veremez. Ancak halk güvendiği kimselere kanun koyma kuvvetini vererek, hükümetin şeklini belirliyebilir ve halkın kendisi de seçtiği kimseler tarafından yapılmış kanunlara tâbi olmak zorundadır. Halkın kendisine verdiği bu gücü de kanun koyucu kuvvet başkasına aktaramaz. İşte kanun koyucu kuvvetin bağlı olduğu sınırlar Locke'a göre bunlardır. Kısaca tekrarlırsak: 1. bu kuvvet ilân edilmiş değilse kanunlara göre hareket etmek zorundadır, keyfî kararlar alamaz; 2. bu kanunların halkın iyiliğinden başka bir amacı olmaması gerekir; 3. bu kuvvet kimsenin malını kendi rızası olmadan elinden alamaz; 4. kanun koyucu kuvvet, kanun yapma gücünü kimseye aktaramaz.

Mademki kanunlar bir defa için yapılıyor ve tespit ediliyor, şuhalde kanun yapıcı kuvvetin her zaman iş başında kalması zaruri değildir, kanun yapmak üzere halk tarafından seçilmiş kişiler kanunları yaptıktan sonra yeniden dağılabilir ve kendi yaptıkları kanunlara boyun eğler. Bu da onları bu kanunları halkın iyiliği açısından yapmalarına götüren ayrı bir motif olur. Ancak bu kanunların her zaman yürürlükte kalmasını sağlayacak bir kuvvet de gereklidir. İşte bundan dolayı iyi kurulmuş bir devlette kanun yapıcı kuvvetle bu kanunları yürütücü kuvvet birbirinden ayrılmalıdır, Locke'a göre. Locke bu yürütücü kuvvetin yanında bir de federatif bir kuvvetin de gerektiğine işaret eder. Bu kuvvet de bir devletin başka devletlere karşı güvenliğini sağlayan kuvvettir. Bir toplumun bir üyesi ile o toplumun dışından biri arasında geçen her çatışma o toplumun bütününe ilgilendirir. Böylece her toplum, başka toplumlar, başka devletler yahut o toplumun dışında olan bütün kişilerle bağlantıları bakımından, tabii hal içinde bulunur. Bu kuvvet barış ve savaş hakkını kendinde taşır. İşte bu iki kuvvet, yürütücü kuvvetle federatif kuvvet de, Locke'a göre, tamamen ayrı şeylerdir. Biri toplumun iç işlerinde

kanunları uygular, öbürü toplumun dış menfaat ve güvenliğini sağlar.

Yürütücü kuvvetle federatif kuvvet birbirinden ayrı şeyler olmakla birlikte, bunları ayırmak ve bunları ayrı ayrı kişilere vermek güçtür. Çünkü gerçekte aralarında bir düzen bağılılığı, bir bağımlılık olmıyan kimselere devlet kuvvetini vermek tehlikelidir, çünkü o zaman halkın kuvvetleri çeşitli kumandanların eline bırakılmış olur ki, bu da ergeç düzensizlik ve kargaşalıkla sonuçlanır. İşte bundan dolayı her iyi düzenlenmiş devlette, bütün öteki kuvvetlerin kendisine bağlı olduğu tek bir en yüksek kuvvet bulunmalıdır ki bu da, Locke'a göre, *kanun koyucu kuvvettir*. Kanun koyucu kuvvet, sadece belli ereklere gerçekleştirilmesi için halk tarafından seçilmiş bir kuvvet olduğuna göre, halk her zaman, kendi verdiği göreve göre hareket etmiyen bir kanun koyucu kuvveti düşürmek yahut kanun koyucuları değiştirmek kudretini kendinde saklar. Çünkü belli ereklere göre hareket etmek görevi ile iş başına gelen bir iktidar, bu görevle sınırlıdır. Bu anlamda topluluk her zaman en yüksek kuvvettir denebilir; ama bir hükümete bağıllık halinde bu, böyle kabul edilemez. Ancak hükümet düştüğü zaman halk bu kuvveti eline alabilir. Ama her halde bir hükümet var olduğu zaman en yüksek kuvvet, toplumun bütün üyelerinin bağlı olduğu kanun koyucu kuvvettir; bütün başka kuvvetlerin de ona tâbi olması gerekir. Ancak bu kanun koyucu kuvvetin her zaman iş başında kalması, Locke'a göre, zaruri değildir, hattâ bunun bir faydası da yoktur; bu, yürütücü kuvvet için tahammül edilmez bir şeydir de, çünkü boyuna yeni kanunlar yapmak, işlerin iyi yürümesini aksatır; ancak, kanun koyucu kuvvet yaptığı kanunların yürütülmesini başkalarına bıraktığı gibi, ortada bir sebep gördüğü, kanunların iyi yürütülmediğini farketdiği zaman onlardan bu hakkı geri alma hakkını da muhafaza eder. Federatif kuvvet için de bu böyledir. Bu her iki kuvvet de, yani yürütücü ve federatif kuvvet, iyi kurulmuş bir devlette en yüksek kuvvet olan kanun koyucu kuvvete bağılıdır, ona tâbidir ve herhalde bu kanun koyucu kuvvet bir kişiye değil, bir çok kişilere verilmiş olmalıdır. Bu kuvvetin üyeleri toplanmalı ve kanun yapma ödevlerini yerine getirmelidirler, bu da belli zamanlarda olmalıdır. Belli zamanlarda halk tarafından seçilmiş temsilciler kanun koyucu kuvveti teşkil etmelidir, ödevleri bitince de bu temsilciler derhal sıradan üyeler, yani yurttaşlar olmalıdır. Şartlar eski kanunların değiştirilmesini gerektirdiği zaman,

yeni seçimlerle, yürütücü kuvvet, kanun koyucu kuvveti iş başına çağırmalıdır. Ancak, yürütücü kuvvet, devlet gücünü kullanarak kanun koyucu kuvvetin toplanmasına ve hareket etmesine engel olursa ne olacaktır? Locke'a göre, bu ödevleri yerine getirmemek, halka karşı kuvvet kullanmak ve kendisine verilen göreve karşı hareket etmek, kendini halkla savaş haline sokmaktır, işte o zaman halkın kanun koyucu kuvveti yeniden iş başına getirmeğe hakkı olur. Her hal ve şartta, haksız kuvvete karşı çare, bu kuvvetin karşısına bir kuvvetle çıkmaktır. Çünkü her zaman haksız olarak bir kuvvetin kullanılması, bunu kullanana savaş açılması sonucunu doğurur.

Yürütücü kuvvetine dayanarak kanun koyucu kuvveti toplamak ve dağıtmak kuvveti, yürütücü kuvvete, kanun koyucu kuvvet üzerinde bir üstünlük vermez.

Ancak, bütün iyi kurulmuş hükümetlerde olduğu gibi, kanun koyucu kuvvetle yürütücü kuvvet ayrı ellerde olduğu zaman, toplumun iyiliği bazı hallerde bazı şeyleri yürütücü kuvveti elinde bulunduranların yargısına bırakmayı gerektirir. Gerçekten kanun koyucular topluluğa faydalı olabilecek herşeyi önceden göremezler, bundan dolayı, kanunları yürütenler, anayasada bulunmayan, yazılı olmıyan bazı hallerde, toplumun iyiliği için, sahip oldukları güçten faydalanırlar. İşte halkın yararına, yazılı kanunların dışında, hattâ bazan bu kanuna karşı yürütücü kuvvetin kendi yargılarına göre hareket etmesi bu kuvvetin imtiyazı olur. Bu imtiyaz topluluğun yararına, hükümetin ereğine ve görevine uygun olarak kullanılırsa mesele yoktur, bu imtiyaz üzerinde tartışmaya lüzum kalmaz. Ama bu kuvveti elinde bulunduranlar, ister bir hükümdar ister bir kurul olsun, bunu kötüye kullandı mı, yani halkın yararına değil de, kendi özel çıkarına kullandı mı, o zaman halk bu imtiyazı onun elinden alır.

Hükümeti elinde bulunduranlar kanunlara saygı duymaz, kendi keyiflerine göre hareket eder, kararlarını halkın iyiliği ve korunması için değil de, kendi hırslarının tatmini için verir ve buna göre hareket ederse, o zaman artık zulüm ve zorbalık idaresi başlar. Yürütücü kuvvet ister bir kiral ister halkın seçtiği kimseler olsun, kuvvetini kanunlarla sınırlıyorsa ve toplumun iyiliğini hükümetinin ereği yapıyorsa, iyi bir idare kurmuş demektir; ama sadece kendi ihtiraslarını gözönünde bulunduruyor, hükümeti kendi istemine göre yürütüyorsa, kurduğu idare şekli zorbalıktır, istibdattır. Locke'a göre, *kanunun sustuğu yerde istibdat ve zu-*

*lüm başlar.* İşte o zaman halkın da buna karşı gelmeye, ayaklanmaya, böylece de, hükümeti düşürmeğe hakkı olur.

Bir hükümet, Locke'a göre, çeşitli sebeplerle düşebilir:

İlkin, kanun koyucu kuvvet gücünü yitirdiği zaman hükümet düşer. Bir toplum kendisini meydana getiren üyelerin arasında bir barış hali varsa medeni bir toplumdur. Bir devletin üyeleri kanun koyucu kuvvet sayesinde birleşmişler ve iyi kurulmuş ve canlı bir bütün teşkil etmişlerdir. Şuhalde bu kuvvet devlete bir şekil, hayat ve birlik veren ruhtur. Çeşitli üyeler arasında karşılıklı tesiri, uyuşmayı ve birbirine bağlılığı kuran bu kuvvettir. Kanun koyucu kuvvet bir kez bozulmaya başladı mı, bunun sonucu ölümdür. Çünkü toplumun özünü ve birliğini kuran, tek bir isteme erişmesidir; çoğunluk tarafından kurulmuş kanun koyucu kuvvet de bu istemin koruyucusudur. Halkın kendisine vermediği kimseler tarafından bu kuvvet kullanılırsa, bu kanunlar yasaya aykırıdır (gayri meşrudur), bundan dolayı da halk bunlara boyun eğmeye mecbur değildir. İşte o zaman halk tam bir özgürlük içinde yeniden kendi seçtiği bir kanun koyucu kuvvet kurar.

Kıral yahut yürütücü kuvvet kanun koyucu kuvvetin belli zamanlarda toplanmasına yahut tespit edilmiş, kurulu ereklere uygun bir şekilde serbestçe hareket etmesine engel olursa, kanun koyucu kuvvet gücünü kaybeder. Kanun koyucu kuvvetin özgürlüğünü ortadan kaldıran yahut onun tespit edilmiş belli zamanlarda çalışmasına engel olan kimse, gerçekte kanun koyucu kuvvetin kendisini ortadan kaldırmış, böylece de hükümete son vermiş olur. Bunlardan başka, yürütücü kuvvet, keyfî bir şekilde halkın rızasını almadan ve halkın yararına aykırı olarak seçim kanunlarını, seçilme şekillerini değiştirirse, bu halde de kanun koyucu kuvvet gücünü kaybeder. Çünkü oylar toplumca yetkisi olmıyan seçmenler tarafından verilmişse, yahut seçim şekli anayasada bildirilenden başka türlü yapılmışsa, seçilenler halk adına kurulmuş bir kanun koyucu topluluğu meydana getirmezler.

Bir halk yabancı bir iktidarın elinden kurtarılsa, o zaman da şüphesiz kanun koyucu kuvvette bir değişme olacak ve hükümet düşecektir. Çünkü burada erek, halkı özgür, bağımsız bir toplum haline getirmek ve kendi kanunları ile idare etmektir, bir yabancı iktidarın kanunlarına bağlı olunca da bu, imkânsızdır.

Hükümetin düşmesine bir sebep de, Locke'a göre, yürütücü kuvveti elinde bulunduranların ödevlerini yerine getirmemeleri ve yürürlükteki kanunların uygulanmasını imkânsız hale getir-

meleridir. O zaman her yerde kargaşalık başlar ve hükümet düşer. Çünkü kanunlar kendi kendileri için yapılmamışlardır, uygulanmak için ve toplumda bağları kurmak için yapılmışlardır; uygulanmayınca da halk arasında ne düzen kalır ne de herhangi bir bağ. Kanunlar uygulanmıyacak hale geldi mi de, artık onların kanun niteliği de kalmaz.

Hükümetin düşmesine önemli bir sebep de, Locke'a göre, yürütücü yahut kanun koyucu kuvvetin, görevine aykırı hareket etmesidir. Üyeleri halkın mal ve mülkü üzerindeki haklarını tanımıyorsa, ve kendilerini halkın hayatı, malları, özgürlükleri üzerinde mutlak hâkim kılıyorlarsa, böyle bir kanun koyucu yahut yürütücü topluluğun, kendilerine verilen göreve saygı duymadığı açıktır, Locke'a göre. İnsanları bir toplum haline girmeye iten motif, canlarının ve mallarının korunması idi. İnsanlar, her bir kimsenin kuvvetini sınırlamak, toplumun üyelerinin hepsini aynı ölçüde korumak için kanunlar koymuşlar ve bir kanun koyucu kuvvet kurmuşlardı. Böyle olunca, kanun koyucu kuvvetin halkın bu haklarını elinden almaya kalktığı anda, keyfî bir idare kurarak halkı köle haline getirmeğe teşebbüs ettiği anda, halk hükümetle savaş haline girer. Böylece hükümet halkın kendisine verdiği göreve aykırı hareket ederek, halkın kendisine verdiği kuvveti kötüye kullanıp halk üzerinde mutlak bir iktidar kurarak halkın özgürlüğünü elinden almaya kalkınca, bu kuvvet yeniden halkın eline geçer, ve halk kendi güvenliğini sağlayacak olan yeni bir kanun koyucu kuvvet kurar. Halkı ayaklanmaya sürükleyenlerin sorumluları, bu ayaklanmanın sorumluları da, halkın kendilerine verdiği kuvveti kötüye kullananlar, kanunlara saygı duymayıp halkın can mal ve özgürlüğünü korumak olan görevlerine aykırı hareket edenlerdir.

Yukarıdan beri anlatmaya çalıştıklarımızdan görülüyor ki, Locke'a göre, bir devletin iyi kurulmuş olması için, kanun koyucu kuvvetle, yürütücü kuvvetin birbirinden ayrılması, ve bu kuvvetlerin halk tarafından seçilmiş olması gereklidir. Bu kuvvetler halkın kendilerine verdiği görevi, kanunların dışına çıkmadan gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu kuvvetler, halkın iyiliğini değil de, kendi çıkarlarını düşünmeğe, kendi kişisel hırslarını tatmin etmeğe kalktığı, ödevlerini yerine getirmeyip kanunları çiğnediği anda, halkın da ayaklanmaya, ihtilâle hakkı olur.

Kısaca, Locke'a göre, son söz kanunun sözüdür, ve kendi rızası ile bu kanuna uyan halkın sözüdür.